

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC

LÊ THỊ THẠO

VĂN HÓA VIỆT TRONG *TRUYỀN KỶ MẠN LỤC*
CỦA NGUYỄN DŨ

LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ, VĂN HÓA VÀ VĂN HỌC VIỆT NAM

Thái Nguyên, 2019

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC

LÊ THỊ THẠO

**VĂN HÓA VIỆT TRONG *TRUYỀN KỶ MẠN LỤC* CỦA
NGUYỄN DỮ**

Chuyên ngành: Văn học Việt Nam

Mã ngành: 8220121

LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ, VĂN HÓA VÀ VĂN HỌC VIỆT NAM

GIẢNG VIÊN HƯỚNG DẪN: PGS.TS VŨ THANH

Thái Nguyên, 2019

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của riêng tôi. Các kết quả nghiên cứu trong luận văn đều trung thực và chưa từng được công bố ở bất cứ công trình nào khác.

Ninh Bình, tháng 11 năm 2019

Tác giả luận văn

Lê Thị Thạo

LỜI CẢM ƠN

Luận văn được hoàn thành với sự hướng dẫn tận tình, chu đáo của PGS. TS Vũ Thanh, ý kiến giúp đỡ của các thầy, cô khoa Sau đại học, khoa Văn học báo chí và truyền thông, Trường Đại học Khoa học – Đại học Thái Nguyên, các thầy giáo, cô giáo đã trực tiếp giảng dạy trong suốt quá trình học tập, tình cảm động viên và ủng hộ của bạn bè, người thân. Tôi xin được bày tỏ lòng biết ơn sâu sắc đối với tất cả sự giúp đỡ quý báu trên!

Mặc dù đã có rất nhiều cố gắng, song do trình độ của người viết còn hạn chế, luận văn không tránh khỏi những thiếu sót, kính mong các thầy cô giáo, cùng các bạn đồng nghiệp lưu tâm, đóng góp, bổ sung ý kiến để luận văn hoàn thiện hơn!

Ninh Bình, ngày 20 tháng 10 năm 2019

Tác giả luận văn

Lê Thị Thạo

MỤC LỤC

LỜI CAM ĐOAN	i
LỜI CẢM ƠN.....	ii
MỤC LỤC	iii
MỞ ĐẦU.....	1
1. Lý do chọn đề tài	1
2. Lịch sử vấn đề	2
3. Mục đích, nhiệm vụ nghiên cứu.....	7
4. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu	8
5. Phương pháp nghiên cứu	8
6. Đóng góp của luận văn	9
7. Cấu trúc của luận văn	9
Chương 2: Biểu hiện của văn hóa Việt trong <i>Truyện kỳ mạn lục</i>	9
NỘI DUNG CHÍNH.....	10
CHƯƠNG 1: KHÁI QUÁT VỀ VĂN HÓA VÀ <i>TRUYỆN KỶ MẠN LỤC</i> CỦA NGUYỄN DŨ	10
1.1. Quan hệ giữa văn học – văn hóa và hướng tiếp cận văn học từ văn hóa.....	10
1.1.1. Giới thuyết khái niệm văn hóa và một số đặc trưng của văn hóa Việt	10
1.1.2. Văn học Việt Nam trung đại trong lòng văn hóa Việt.....	15
1.1.3. Nghiên cứu văn học trung đại Việt Nam dưới góc nhìn văn hóa - một hướng tiếp cận khoa học phù hợp	18
1.2. Bối cảnh văn hóa thời đại Nguyễn Dũ.	21
1.3. Sơ lược về Nguyễn Dũ và <i>Truyện kỳ mạn lục</i> . Vai trò của văn hóa Việt trong <i>Truyện kỳ mạn lục</i>	25
1.3.1. Sơ lược về Nguyễn Dũ và <i>Truyện kỳ mạn lục</i>	25
1.3.2. Vai trò của văn hóa Việt trong <i>Truyện kỳ mạn lục</i>	26
Tiểu kết Chương 1	28
CHƯƠNG 2: BIỂU HIỆN CỦA VĂN HÓA VIỆT TRONG <i>TRUYỆN KỶ MẠN</i> <i>LỤC</i>	30

2.1. Dấu ấn tín ngưỡng dân gian, phong tục, tập quán lễ hội trong <i>Truyện kỳ mạn lục</i> .	30
2.1.1. Dấu ấn tín ngưỡng dân gian.	30
2.1.2. Phong tục, tập quán, lễ hội.....	38
2.2. Dấu ấn văn hóa Việt trong bức tranh thiên nhiên và thời tiết bốn mùa.....	41
2.2.1. Phong cảnh thiên nhiên.....	41
2.2.2. <i>Thời tiết bốn mùa trong Truyện kỳ mạn lục</i>	49
2.3. Bức tranh sinh hoạt văn hóa và lối ứng xử	52
2.3.1. Bức tranh sinh hoạt văn hóa.....	52
2.3.2. Văn hóa ứng xử	62
2.4. <i>Truyện kỳ mạn lục</i> phản ánh những xung đột văn hóa giữa văn hóa truyền thống và những biểu hiện suy thoái.	74
Tiểu kết Chương 2	82
CHƯƠNG 3: CÁC PHƯƠNG THỨC THỂ HIỆN VĂN HÓA VIỆT.....	83
TRONG <i>TRUYỆN KỶ MẠN LỤC</i>	83
3.1. Khai thác cốt truyện dân gian để làm giàu bản sắc văn hóa dân tộc của truyện ..	83
3.2. Khắc họa không gian văn hóa dân tộc mang tính điển hình.	87
3.2.1. Không gian văn hóa tâm linh và bút pháp kỳ ảo trong việc tạo dựng không gian văn hóa Việt.....	87
3.2.2. Không gian văn hóa vật chất truyền thống.	93
3.3. Xây dựng tính cách và biểu tượng văn hóa Việt.....	96
3.3.1. Xây dựng tính cách Việt.....	96
3.3.2. Xây dựng các biểu tượng văn hóa Việt.....	101
Tiểu kết Chương 3	104
KẾT LUẬN.....	106
TÀI LIỆU THAM KHẢO	109
PHỤ LỤC	

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

1.1. Lý do khoa học

Truyện kỳ mạn lục của Nguyễn Dữ là tác phẩm được đánh giá như “*một viên ngọc lung linh*” của thể loại văn xuôi trong văn học trung đại Việt Nam. Dù đã được phân tích khám phá ở nhiều phương diện nhưng chắc có lẽ vấn đề văn hóa Việt trong tập truyện này luôn là một dấu chấm lửng, khai thác không bao giờ vơi cạn. Tiếp cận tác phẩm *Truyện kỳ mạn lục* ở nhiều góc độ khác nhau, ngoài lớp giá trị gần như lộ thiên, chỉ khéo léo khơi gợi là ta thấy các lớp nghĩa, còn có những giá trị nằm sâu phía trong mà Nguyễn Dữ bằng vốn hiểu biết của mình về các phong tục tập quán, tín ngưỡng, tôn giáo... đã gửi gắm vào trong tác phẩm để từ đó người đọc lật dở từng trang truyện sẽ tìm được hồn cốt dân tộc, tạo dấu ấn văn hóa riêng của người Việt trong từng tác phẩm của ông. Có được điều này phải chăng là do ở thời đại của Nguyễn Dữ văn học luôn gắn liền với văn hóa và là bộ phận quan trọng của đời sống văn hóa. Đối với mỗi quốc gia dân tộc, cái quan trọng nhất, cao quý nhất là giá trị văn hóa. Văn học là một biểu hiện của văn hóa, sản phẩm của văn hóa, là một dạng văn hóa tinh thần cho mọi thế hệ. Từ văn học có thể hiểu sâu sắc thêm về văn hóa. Đó là mối quan hệ gắn bó khăng khít giữa văn học và văn hóa. Tuy nhiên chưa có một công trình nào nghiên cứu những biểu hiện của văn hóa Việt trong tập truyện *Truyện kỳ mạn lục* của Nguyễn Dữ. Đây là lý do chúng tôi chọn đề tài này.

Truyện kỳ mạn lục được Vũ Khâm Lân xem là “*Thiên cổ kỳ bút*”. Ngay từ khi mới ra đời, được viết bằng chữ Hán, sau đó được dịch ra chữ Nôm, tác phẩm đã nhận được sự đón đợi của nhiều độc giả trong và ngoài nước. Đã tốn không ít giấy mực của các nhà nghiên cứu bởi những khuôn mẫu đạo đức vốn được coi là “*khuôn vàng thước ngọc*” của xã hội phong kiến được đặt cạnh những luồng tư tưởng mới mang theo khát vọng bản năng của con người đã tạo cho *Truyện kỳ mạn lục* một nét độc đáo riêng. Ở đó có sự hòa trộn giữa văn hóa và văn học, tạo ra hướng nghiên cứu: Văn học cần phải được nhìn dưới góc độ văn hóa - Đây là một xu thế mở có nhiều triển vọng trong nghiên cứu văn học hiện nay. Chính vì những lý do trên chúng tôi đã lựa chọn đề tài: “*Văn hóa Việt trong Truyện kỳ mạn lục của Nguyễn Dữ*” với mong muốn góp phần đem đến một cái nhìn mới cho tác phẩm *Truyện kỳ mạn lục* của Nguyễn Dữ.

1.2. Lý do thực tiễn

Nguyễn Dữ được giảng dạy ở bậc phổ thông với các tác phẩm: *Chuyện người con gái Nam Xương* và tác phẩm *Chuyện chức phán sự đền Tản Viên*. Việc tìm hiểu các tác phẩm này nói riêng và tập truyện *Truyện kỳ mạn lục* nói chung là một công việc cần thiết đối với người dạy và người học nhằm nâng cao năng lực cảm thụ văn chương, đặc biệt là các tác phẩm văn học được soi rọi từ góc nhìn văn hóa, nó đã làm tôn lên bản sắc văn hóa người Việt từ đó góp phần hình thành tình yêu quê hương đất nước trong mỗi con người chúng ta.

Thông qua việc tìm hiểu đề tài: “**Văn hóa Việt trong *Truyện kỳ mạn lục* của Nguyễn Dữ**”, chúng tôi mong muốn việc học tập nghiên cứu *Truyện kỳ mạn lục* qua đây sẽ trở nên sâu sắc hơn. Đồng thời thông qua đề tài này chúng ta còn thấy được vai trò, vị thế, những đóng góp mới mẻ của Nguyễn Dữ về mặt văn hóa trong tiến trình phát triển của văn học dân tộc. Điều này giúp ích cho việc nâng cao năng lực giảng dạy, phân tích tác phẩm, hiểu rõ hơn phương diện văn hóa và những đóng góp nghệ thuật của Nguyễn Dữ - một tác giả lớn được giảng dạy trong nhà trường phổ thông.

2. Lịch sử vấn đề

Văn hóa mang đậm bản sắc của người Việt thường là những tư tưởng tiến bộ được thể hiện trong các tác phẩm văn học ưu tú. Nói tới văn hóa là nói tới vẻ đẹp truyền thống mang đậm bản sắc riêng của dân tộc thông qua số phận nhân vật cho dù họ có số phận khổ đau bất hạnh... nhưng bằng cách ứng xử, hành động có văn hóa của con người thì họ sẽ tìm được lời giải đáp cho số phận của mình thông qua tài nghệ của nhà văn. Làm được điều đó có công không nhỏ trong việc vận dụng và phát triển vốn văn hóa truyền thống dân tộc vào trong tác phẩm của các nhà văn mà Nguyễn Dữ bằng tác phẩm *Truyện kỳ mạn lục* đã thể hiện rất rõ nét đẹp văn hóa Việt trong từng thiên truyện của mình. Nghiên cứu về *Truyện kỳ mạn lục* từ trước đến nay có rất nhiều các công trình khác nhau, tuy nhiên tác phẩm này luôn là ẩn số về con người cũng như tư tưởng của ông trước thời đại. Tìm hiểu đề tài: “**Văn hóa Việt trong *Truyện kỳ mạn lục* của Nguyễn Dữ**” là một lối đi tìm cái riêng trong dòng mạch chung của sự tiếp nối truyền thống và những nét độc đáo khác lạ có phần sáng tạo của Nguyễn Dữ trong việc thể hiện đặc trưng của văn hóa Việt Nam.

2.1. Nghiên cứu các truyện riêng lẻ trong Truyền kỳ mạn lục dưới góc độ văn hóa

“Cái bóng và những khoảng trống trong văn chương” của tác giả Nguyễn Nam [38], đã đặt ra vấn đề cái bóng của chính mình hay cái bóng của ai đó là sự phân thân và phản thân giống như một thủ pháp nghệ thuật góp phần tô đậm khắc họa rõ nét hơn lòng trung trinh của Vũ Nương trước xã hội nam quyền bấy giờ để từ đó thấy được vẻ đẹp của người phụ nữ Việt Nam hiếu lễ, yêu chồng, thương con. Đó là phẩm chất cao quý tạo nên nét đẹp mang bản sắc riêng mỗi khi nói về người phụ nữ Việt Nam. Để làm sáng rõ hơn điều này tác phẩm “*Vũ Nương nhìn nhận và suy xét*” của tác giả Phan Thị Thanh Thủy [64], đã tỏ ra nghi ngờ khi đặt ra câu hỏi: Vũ Nương có phải là hình tượng lý tưởng trong xã hội phong kiến? và đi tìm câu trả lời cho câu hỏi này thông qua việc phân tích những chuẩn mực của cái đẹp trong người phụ nữ đó là công, dung, ngôn, hạnh những điều này hội tụ tất cả trong nhân vật Vũ Nương. Tuy nhiên cũng trong quá trình phân tích tác giả còn đặt ra một sự cảnh tỉnh trong bi kịch hôn nhân mà nguyên nhân là do ghen tuông tồn tại trong bất cứ thời đại nào đã làm rạn nứt mối quan hệ vốn tốt đẹp trong gia đình từ đó tác giả giúp người đọc nhìn nhận các vấn đề liên quan đến hạnh phúc gia đình. Đây là một trong những khía cạnh làm nên cái riêng cho văn hóa Việt và là vấn đề có sức ảnh hưởng lớn tới tất cả chúng ta trong việc giữ gìn và bảo vệ hạnh phúc gia đình.

Nguyễn Đăng Na thông qua các tác phẩm viết về đề tài người phụ nữ đề vênh vực họ bằng con mắt của một nhà nghiên cứu ông đã nhìn thấy những bất công, những định kiến... mà người phụ nữ phải gánh chịu. Việc Đào Hàn Than (*Chuyện nghiệp oan Đào Thị*) có thai lẽ ra là một niềm hạnh phúc lớn của nàng, nhưng xã hội không chấp nhận cho nàng làm mẹ và phải chết trên giường cũ. Tuy nhiên thông qua nhân vật người đọc vẫn thấy được nỗi lòng thổn thức trước những khao khát, những mong muốn có được hạnh phúc, có được tình yêu chân chính, tự do đó là những ước muốn hoàn toàn chính đáng của con người nhưng trong xã hội phong kiến đương thời với những khát khe của lễ giáo phong kiến với những định kiến hà khắc thì nhân vật Hàn Than cũng như bao phụ nữ khác tất cả đều phải gồng mình hứng chịu những định kiến của dư luận của xã hội để rồi cuối cùng họ thường có kết thúc bi kịch và từ đây toát lên tiếng nói của sự đồng cảm với nhân vật của Nguyễn Dữ, sự thương cảm của ông với số phận của những con người bất hạnh.

Đây vốn là cách ứng xử mang tính nhân văn sâu sắc, một nét đẹp văn hóa biểu hiện bằng tình thương giữa con người với con người.

Chuyện tướng Dạ Xoa không chỉ đơn thuần ghi lại những câu chuyện ly kỳ mà còn thể hiện những suy nghiệm lịch sử một cách chân thành, sâu sắc của Nguyễn Dữ một người dân thương với tâm tư tưởng của một nhà Nho chân chính.

Như vậy nghiên cứu các truyện riêng lẻ trong *Truyện kỳ mạn lục* dưới góc độ văn hóa các nhà nghiên cứu chỉ mới động chạm ít nhiều vào tầng nghĩa văn hóa trong từng tác phẩm mà chưa có công trình nào nghiên cứu chuyên sâu cho vấn đề “Văn hóa Việt trong *Truyện kỳ mạn lục* của Nguyễn Dữ” do vậy đề tài này là sự tiếp nối những nghiên cứu của các nhà khoa học đi trước đồng thời thể hiện được tiếng nói riêng trong nguồn mạch chung của văn hóa văn học dân tộc.

2.2. Nghiên cứu những phương diện khác nhau của văn hóa Việt trong thể loại truyện kỳ và *Truyện kỳ mạn lục*

Trong một bài nghiên cứu của mình thủ tướng Phạm Văn Đồng có viết: “*Văn học nghệ thuật có nhiệm vụ và có tác dụng to lớn trong việc sáng tạo nên những giá trị văn hóa cao quý*”. Giá trị văn hóa, tính văn hóa luôn là thước đo giá trị tác phẩm văn học. Xung quanh đề tài luận văn: “Văn hóa Việt trong *Truyện kỳ mạn lục* của Nguyễn Dữ” chúng tôi xin điếm qua một số công trình nghiên cứu khác nhau của văn hóa Việt trong thể loại truyện kỳ và *Truyện kỳ mạn lục*.

Nhà nghiên cứu Nguyễn Đăng Na nhận định: “*Văn xuôi tự sự không chỉ là bộ phận cấu thành của văn học dân tộc mà còn là ảnh xạ phản chiếu trình độ tư duy nghệ thuật của nền văn học đã sản sinh ra nó. Văn xuôi tự sự trung đại Việt Nam cũng vậy, vừa phản ánh tư duy nghệ thuật của Việt Nam vừa gắn liền với lịch sử văn học dân tộc*” [30; 3]. Với đôi cánh truyện kỳ của mình, thể loại truyện kỳ đã nhanh chóng thâm nhập vào đời sống con người và cũng đã mang lại những thành công nhất định cho các nhà văn. Đằng sau cái vỏ hình thức kỳ ảo là những vấn đề có ý nghĩa to lớn thông qua số phận của các nhân vật được đặt trong mối quan hệ với văn hóa Việt.

Phương diện thứ nhất: Miêu tả về bức tranh đời sống xã hội trong các tác phẩm *Thánh Tông di thảo*, *Truyện kỳ mạn lục* và *Lan trì kiến văn lục*. Vấn đề này